

Sdělné aktivní čtení

Pavla Sovová

Jak čteme nahlas?

Možná ta otázka zní trochu opovážlivě. Proč zpochybňovat něco tak samozřejmého jako je čtení. Vždyť jsme všichni v základní škole zvládli techniku čtení – naučili jsme se spojit písmena s odpovídajícími hláskami, četli jsme ukázněně slabiky a posléze jsme zvládli ozvučit grafickou podobu slova (viz. schéma). Tím výuka, resp. výcvik čtení zpravidla končil.

Na své čtenářské počátky a vývoj čtenářských dovedností můžeme zavzpomínat při poslechu nahrávek dětí z 1. – 4. třídy (v portletu Studijní materiály)

Posluchačská pozornost

Pouhé ozvučování grafického záznamu však nestačí. Sdělně číst text znamená přiblížit v danou chvíli náš mluvní projev přirozené řeči, užít věcně správně důrazy, sdělovat po myšlenkách – správně frázovat, poslouchat se, říkat text jako by myšlenky právě vznikaly.

Spolehlivým ukazatelem kvality čtení je posluchačská pozornost. Daří se Vám hladce udržet pozornost, pokud řečník své sdělení čte? Nebo se musíte namáhat a disciplinovaně pozornost „dotovat“, protože se Vám nedaří bezproblémově sledovat prezentované informace?

Daří se Vám udržet pozornost posluchačů, pokud jim čtete?

Poslechněte si studentskou nahrávku v portletu Doplnkové materiály (u kombinovaného studia). Mění se Vaše posluchačská pozornost?

Jak zní naše obvyklá přirozená mluva?

Živá řeč měla nezastupitelný význam i mnohem větší sílu v době, kdy člověk ještě nepoužíval písmo. V orální kultuře bylo řečové vyjadřování činem. I v současné gramotné kultuře ale platí, že naše slova jsou (mohou být) aktivním spontánním jednáním a navozují spíše empatii a účastenství než objektivní odstup. (Ong, 2006)

Pokud běžně hovoříme, prostřednictvím řeči formulujeme své myšlenky a představy. Představy/myšlenky a jejich sdělení jsou zřetelně spojeny.

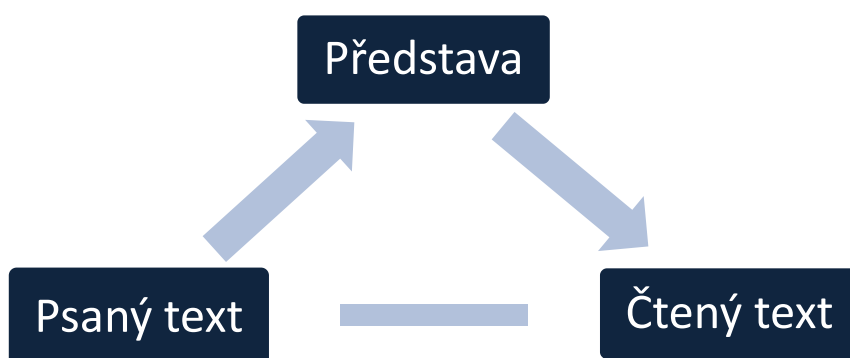
Tato bezprostřední blízkost obsahu promluvy s vlastní promluvou je velikou zárukou, že my sami jsme s řečí spojeni, že je naše řeč kontaktní a živá.

Abychom pochopili kvalitativní rozdíl mezi aktivním a mechanickým čtením, je potřeba upozornět k fenoménu naší běžné řeči, prohloubit svou citlivost, uvědomit si, jak naše promluvy vznikají a jak jsou spojeny s naší představivostí. Jako vhodné cvičení využijeme improvizovaný popis jednoduché pracovní činnosti. Můžeme například „vařit“ jednoduchý pokrm. Všimněme si, jak se při tomto vysvětlování ocitáme v představách ve své kuchyni a „vidíme“ vnitřním zrakem použité ingredience.

Aktivní sdělné čtení

Zdá se to tedy jednoduché: čtème tak, jako když běžně mluvíme, respektujeme principy přirozené řeči. Ale to znamená opustit ono lineární schéma „text(obraz) – zvuk“ a rozšířit jej o podstatný a kvalitativní aspekt: na základě obrazu slova iniciovat svou představivost. Citujme Vítězslavu Fryntovou¹, která po mnohá léta v tomto smyslu mistrovsky vede své žáky: „Řeč slouží a je uzpůsobena k vyjádření konkrétní myšlenky - sdělení. A nic nelze efektivně sdělit bez zapojení představy. Chci-li něco sdělit, musím to mít ve vší konkrétnosti, v konkrétním čase a konkrétním prostoru na mysli.“ (Fryntová, 2006, str. 12)

Je nezbytné v okamžiku pochopení významu vytvářet si na základě psaného textu vnitřní představy a tyto pak teprve „oblékat“ do autorem určených slov. Na takové čtení je potřeba být velmi aktivní – psychicky, tělově a hlasově. Pro většinu lidí to proto znamená nezvyklou disciplínu myšlenkové aktivity a rozvíjení schopnosti vnímat text hlouběji a celistvě.

¹S V. Fryntovou jsem se setkala v 80. letech, kdy mě učila na Lidové škole pro pracující, dnešní Konzervatoři Jaroslava Ježka. Paní Fryntová v současnosti spolupracuje s Katedrou autorské tvorby a pedagogiky na DAMU.

Jak (se) učit sdělnému čtení?

Nedá se říci, že je u nás běžná dovednost aktivně a smysluplně sdělit zapsané myšlenky. Proto se pokusme i prakticky uchopit principy sdělného čtení.

Dá se očekávat, že naše čtení textů (i částečně připravených) bude zpočátku především především rychlé až drmolivé, často s nedbalou výslovností. Melodie a intonace vět bývá jednotvárná, stereotypní, přízvuky a důrazy se objevují na nelogických místech. Zároveň se stává, že si nepamatujeme, co jsme nahlas přečetli, nedokážeme zároveň číst a zároveň se soustředit na obsah.

Pokročilejší čtení vypadá jinak. S textem nespěcháme, ale vyprávíme ho. Neobávejme se tolik pomlek, pauz, popř. přereknutí, k mluvenému projevu takové fenomény vlastně patří. Dále platí, že když víme, co sdělujeme a také to chceme sdělit, automaticky se mění intonace vět i artikulace.

Častou a logickou radou, jak se v předčítání zlepšit, je číst nahlas. Jako u každé jiné dovednosti, bez aktivního konání se nic nenaučíme. Při společném studiu může být aktivní činnost doplněna reflexí a společným pojmenováním zkušenosti. Velkou pomocí pro sebereflexi je vlastní audionahrávka.

Pomoci nám ale může i poslech druhých – dokonce je pravděpodobné, že si dříve všimáme „nesprávných“ intonací u druhých než u sebe sama. Částečnou náhradou za poslech druhých v kontaktní výuce jsou audionahrávky.

Pozorně se zaposlouchejte do nahrávek čtení Nataši, Marka, Andrey a Jany. Číslo 1 označuje nahrávku čtení částečně připraveného textu na počátku semestru, číslo 2 (popř. 3) označuje záznam textu, na kterém se více pracovalo. I ty pozdější nahrávky jsou pracovní, nikoliv tedy profesionální. Přesto vypovídají o cestě, kterou se ubíráme.

Význam kvalitního hlasitého čtení pro ČG

Není cílem v rámci našeho předmětu komplexně představovat čtenářskou gramotnost. Uvedme však ty aspekty čtenářské gramotnosti, které se dle mého názoru promítají do kvality čtení nahlas.

Čtení nahlas lze považovat za specifické *dekódování textu*. Výše jsem se snažila zdůraznit zásadní význam *představ*, které si musíme pro dobré hlasité čtení vytvářet a které ovlivňují naše *porozumění*. Přečíst větu správně, umístit ve větách logicky přízvuky znamená, že si uvědomujeme to *podstatné a důležité* v textu.

Hlasité čtení vyžaduje vyšší nároky na naše motorické zapojení – mluvíme, tedy musíme se více nadechnout a rozeznít hlasivky. Živě číst znamená dát najevo *aktivní vztah a postoj k textu*. Učitelé by měli žákům číst. Mohou být vzorem, modelem aktivního čtení.

Sdělování textu druhým je také forma *sdílení*. Určitě se setkáte se žáky, kteří budou rádi prezentovat přečtené knihy. Je také krásné, když je učitel se svými žáky ochoten sdílet svého

oblíbeného autora nebo svou oblíbenou pohádku z dětství. Bohužel nebo spíše bohudík: takové sdílení se neuděje v rychlosti, ve spěchu, musíme se trochu zpomalit. Ale nelitujeme času na zpomalení a na čtení - pozornost dětí za to stojí.

Místo závěru

Studentky učitelství pro MŠ v rámci dramatické výchovy čtou dětem v Knihovně města Plzně. Při této aktivitě oceňují, že mají možnost prakticky a smysluplným způsobem si ověřit to, s čím se seznámili na akademické půdě. Jako malé shrnutí úryvek z reflexe jedné ze studentek: „...*Když jsem se na první hodině dozvěděla, že se jedná převážně o čtení, polil mě pot. Už od základní školy mám trauma ze čtení, kdy jsme museli číst nahlas a byli jsme okřikováni za každou chybu. Bylo to tak zlé, že jsem ani dětem na táboře nechtěla číst pohádky. Díky DVMŠ1 jsem se naučila, že nejde o to, jak to přečteme, ale o to, jak to podáme. Příprava ke čtení pohádky v knihovně dětem byla pro mě obrovským přínosem. Pilná práce a přípravy byly odměněny spokojenými dětmi, které si pamatovaly příběh, který jsme jim přečetly. Musím říct, že už se těším na léto, až zase pojedou na tábor a s chutí si vychutnám čtení pohádek na dobrou noc a doženu to, před čím jsem zbytečně utíkala.*“ (studentka AŠ, 2011)

Seznam literatury:

Fryntová, V. (2006) O podstatě přednesu. In I. Vyskočil, et al. *Hlas, mluva, řeč: sborník ze semináře 11. 11. 2005* (pp. 11-13). Praha: AMU.

Košťálová, H., Šafránková, K., Hausenblas, O., Šlapal, M. (ČŠI, 2010). *Čtenářská gramotnost jako vzdělávací cíl pro každého žáka*. Dostupné z: <http://www.zkola.cz/zkedu/pedagogictipracovnici/kabinetceskehojazykaaliteratury/clanky/33512.aspx>

Ong, J.W. (2006). *Technologizace slova*. Praha: Portál.

Soubor rukopisných reflexí studentů předmětu DVMŠ1 (2011)